

Секундант С. Г.

доктор філософських наук, професор,
кафедра філософії,

Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова

МАРАТ ВЕРНИКОВ ЯК ВЧЕНИЙ І ЛЮДИНА

Проблема впливу особистості на творчість – одна з малодосліджених і, мабуть, найцікавіших і спірних проблем методології історії філософії. Без знання біографії та рис характеру людини часто важко зрозуміти творчість філософа. Тим, хто був особисто знайомий із самим філософом, про якого пише, можна вважати, пощастило. Нам, викладачам філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, дуже пощастило, коли наприкінці 90-х років у нас з'явився Марат Миколайович Верников. І не тільки тому, що саме йому ми завдячуємо створенням філософського факультету, якого, до речі, вже немає, але насамперед завдяки тій атмосфері творчості, яку він зміг створити на факультеті. Це не означає, що до нього ніхто не займався творчістю. На кафедрі філософії гуманітарних факультетів, яку очолювала Ірина Марківна Попова, працювало багато цікавих викладачів, які мали філософську освіту. Свого часу при кафедрі була відкрита її завідувачем, доцентом Погореловим О. Ф., спеціалізація з філософії серед студентів філологічного факультету. На кафедрі філософії природничих факультетів працювало багато учнів відомого логіка та системника А. І. Уйомова. Йому, чудовому оратору та захоплюючому викладачеві, вдалося навіть створити свою школу. Проте інтерес філософів до модної у 60-х роках минулого століття системної проблематики на Заході став швидко згасати вже у 70-х роках. У Радянському союзі, навпаки, системні дослідження стають дедалі популярнішими завдяки, передусім, їх фінансуванню державою. Партійні чиновники побачили у цих дослідженнях можливість врятувати та вдосконалити планову радянську економіку, створивши «ідеальну» тоталітарну державу, в якій не лише економіка, а й усі суспільні процеси здійснюються відповідно до системних законів. Системники мали стати тими,

хто мав би стояти біля керма управління суспільством. Тому ці дослідження залучили багато талановитих та честолюбних філософів. Однак поява безлічі (близько сотні) системних підходів швидко розвіяла ці ілюзії. Навіть спроби «систематизувати» ці підходи шляхом побудови загальної теорії систем (чим, власне, і займався Уйомов), не врятували положення, оскільки таких теорій теж виявилось багато, і вони мали переважно класифікаційний характер. Процес демократизації радянського суспільства і розпад Радянського союзу, що почався в другій половині, призвели до припинення фінансування цього проекту і практично до повної втрати зацікавленості серед філософів до цієї проблематики. Тільки школа Уйомова продовжувала існувати, непомітно перетворюючись на містечкову секту. Проте Уйомов і, можливо, його учні вірили у «світле майбутнє» системних досліджень. За словами деяких його учнів, Уйомов намагався створити філософський факультет, але його авторитету виявилось недостатньо, та й сам Уйомов не дуже вписувався в «радянську систему», оскільки завжди тримався незалежно. Він не зміг навіть утриматись в Одеському університеті та пішов до інституту економіки НАН України.

З розпадом Радянського союзу та утворенням незалежних республік ситуація різко змінилася. Перехід до ринкової економіки передбачав процес «початкового накопичення капіталу». Кримінальне законодавство, особливо в галузі економічних злочинів, стало «злочинно» ліберальним і частково залишається таким і досі. Багато комсомольських і партійних чиновників пішли в «бізнес». Чиновникам молодій незалежній державі стало не до освіти. Оскільки грошей у державному бюджеті не вистачало навіть для власного збагачення можновладців, вони вирішили перевести систему освіти на «госпрозрахунок», точніше, на самофінансування. Це відкрило нові перспективи для чиновників від освіти. Замість шести національних вишів, які планував залишити на фінансуванні державою президент Кучма, почало виникати безліч нових вишів, факультетів та кафедр. А оскільки і звання «національного» теж отримувалося зазвичай не за просто так, то й кількість національних вишів почала зростати, а разом з

ним і число філософських факультетів, яке дуже швидко перевалило за два десятки. Економічна ситуація вимагала термінового створення при Одеському університеті філософського факультету.

Ініціатором створення факультету виступив проректор з навчальної роботи Паньків Анатолій Іванович, який потім допоміг Сергію Ківалову переманити до юридичної академії найкращих викладачів юрфаку. За його словами, він запропонував спочатку Погорелову О. Ф. створити факультет, але той відмовився. Олег Федорович, який закінчив філософський факультет, вважав, що ми не маємо викладачів досить високого рівня для створення факультету. Тоді Паньків запропонував це зробити завідувачу кафедри філософії природничих факультетів Чайковському О. В. Останній за освітою був хіміком, тому його відсутність в достатньої кількості кваліфікованих філософів на його кафедрі не бентежила. Колишній заступник секретаря парткому дуже тверезо оцінив комерційні перспективи створення філософського факультету. Такі факультети давали заробіток багатьом філософам, для яких проблема працевлаштування була завжди актуальною. Декани такого роду новоявлених факультетів автоматично перетворювалися на роботодавців та бізнесменів.

Проте щоб організувати такий факультет, недостатньо було одного схвалення університетських чиновників. Потрібна була ще згода другої кафедри і, що важливіше, міністерства освіти, а для цього потрібні були гроші або зв'язки. Основна заслуга Чайковського О. В. полягала в тому, що він зміг знайти таку «людину зі зв'язками». Ним виявився Марат Миколайович Верников, який був добре знайомий із В. Г. Кремінем, тодішнім міністром освіти України (якщо я не помиляюся, Марат Миколайович був його опонентом на захисті докторської дисертації). Будь-який інший «нормальний українець» загордився б такими зв'язками і «витис» максимально користі з цього. Але Марат Миколайович, на диво, виявився дуже скромною і нехитрою людиною. Він не вимагав собі жодних посад та жодних привілеїв. Він був радий взяти участь у створенні філософського факультету в Одесі та не переслідував жодних користі для себе.

Його просили, і він робив. Завдяки йому в Одеському університеті було створено спеціалізовану філософську раду із захисту кандидатських та докторських дисертацій, яка дозволила нам стати у лави «виробників філософських кадрів» для України. Також, згодом було відкрито спеціалізацію з культурології. Його попросили стати завідувачем кафедри культурології, він став, хоча був істориком філософії за фахом. Для нього ця посада була не нагородою, а, скоріше, тягарем, оскільки вона відволікала його від наукової роботи. Але він йшов на жертви, бо не звик відмовляти. Дванадцять років він прожив у маленькій кімнаті у студентському гуртожитку, майже в самоті, оточений книгами та повністю занурений у наукову роботу. На відміну від переважної більшості викладачів філософії, які займалися простим зароблянням грошей на життя, та честолюбних професорів, які скоріше любили себе в науці, ніж науку, Марат Миколайович був байдужий і до слави, і до грошей, які він витрачав на родину та видання творів С. Балея. Він не прагнув створення своєї школи, не змушував своїх учнів, як Уйомов, застосовувати і тим самим популяризувати вигадану ним мову тернарного опису, а повністю присвятив себе виданню праць маловідомого в Україні та за кордоном польського філософа, близького до Львівсько-Варшавської школи, Степана Балея. У цьому виявилася головна риса його характеру – жертвність. Коли йому одного разу сказали, що його використовують, він відповів: «Я радий, що комусь можу бути корисним». Він був доброю людиною, навіть занадто. Коли він дав мені на рецензію одну безграмотну докторську дисертацію, а я сказав, що це марення не можна навіть виправляти, він мені відповів: «Але ж людина старалася писати. Як ми можемо йому відмовити?» Але ми все ж таки відмовили. Марат Верников був добрим, безневинним і безвідмовним, але не безхребетним. Так, коли його поставили перед вибором: або він пише одному чиновнику від освіти докторську дисертацію, або залишається без обіцяної квартири, він вирішив залишитися без квартири. За квартиру більше переживала його дружина, ніж він сам. Його більше хвилювало видання третього тому творів Степана Балея, який ним був майже повністю підготовлений і

який кудись зник. Виявилося, що його творчість не цікавила ні його родичів, ні його колег, ні державу, на славу якої він працював. І в радянські часи, і в епоху комерціалізації системи освіти він залишався латентним дисидентом, який, незважаючи на свій неконфліктний характер, усвідомлював антигуманний і порочний характер нашого ладу і мріяв про гомоїнтентне суспільство.